

анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ бахшида ба Соли сайёҳӣ ва рушди хуварҳои мардумӣ ҳамчун барномаи Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор барои солҳои 2018-2028», «Технологияҳои инноватсионӣ ва дурномаи рушди улуғии табиӣ ва иҷтимоӣ-гуманитарӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ»

		частоту госпитализации.	
42.	Мирзаева Н.Д.	Роль "digital history" в преподавании истории	25
43.	Новохацкая, Н.А. Загородняя С.А.	Пространственное моделирование антропогенного влияния на водные экосистемы с использованием геоинформационных технологий	26
44.	Набиев В. М.	Саразм-маркази тамаддун ва зиёратгоҳи сайёҳон	26
45.	Ойназаров Х.	Марказий Осиё коятош суратлари тахлилига оид мулоҳазалар(Зараутсой коятош суратлари мисолида)	26
46.	Орзиев М.З. Ризаев Б.Н.	Амударё сувларидан туристик мақсадларда фойдаланиш: тарих, муаммо ва ечимлар	27
47.	Орзиев М.З. Кенжаев С.Н.	Урта Осиё дарё ва кўллари бўйида экотуризмни ривожлантиришнинг аҳамияти хусусида	27
48.	Очилова М.И.	Из тайны искусства орнаментов текстиля горного Зеравшана	28
49.	Очилова Ф.Х., Амонова З.Ф.	Сарвати обӣ ва рушди истифодаи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	28
50.	Pardayev O. Abdiyev J.	Sirt tovush to'loqinining yarimo'tkazgichlarda susayishi	29
51.	Пулатова Ш.Х., Султонова Р.Д.	Экологические проблемы здоровьесберегающей жизнедеятельности студентов	29
52.	Раҳимов И.	Аз таърихи хавздории тоҷикон	29
53.	Раҳмонов К. Ж.	БХСР матбуоти – сув ресурслари ва сугориш тизими муаммоларини ўрганишнинг муҳим манбаси	30
54.	Саврас И. Алиева Ф. У.	Основные подходы к формированию инновационного потенциала региона	30
55.	Саидова М.	Сафорати К.Ф. Бутенев ба Бухоро солҳои 1840-1841	30
56.	Саидова М.	Маданияти аморати Бухоро дар "тавсифи аморати Бухоро"-и Н.В.Ханьков	30
57.	Саломова Х.Ю. Ризаев Б.	Сув – ҳаёт манбаими ёхуд экологик зиддият манбаими?	31
58.	Саматов Х., Алимов А.	Трансчегаравий дарёлар – Марказий Осиё ҳамкорлигининг муҳим манбаларидан бири	31
59.	Саматов Х., Алимов А.	Марказий Осиё интеграциясини таъминлашда Махдуми Аъзам Косонийнинг ташаббускорлиги	32
60.	Сартбай Т., Абишов М.С., Сабырханов М.Д.	Оқығудың интерактивті әдістерінің негіздері мен психологиялық мүмкіндіктері	32
61.	Сиротин С.	Создание живого биорифа на базе инновационных технологий для очистки прибрежных вод Каспийского моря	329
62.	Собиров М.С., Аминов М.Х.	Продовольственная безопасность Таджикистана и её зависимость от эффективного	33

бўлишини таъминлаган. Агар тайёрланган қайиқнинг узунлиги 75 фут, эши 11 фут, бундай қайиқ 990 пуд юк кўтара олиши мумкин бўлган¹.

Ў.М. Мавлонов келтирган маълумотларга кўра, Келифда кема яшаш учун маҳаллий ёғочни Шерободдарё орқали сувда оқизиб келтирилганлар. Бу ерда бешта уста бир кема ясаган. Амударё сувлари бўйидаги қўшлаб қишлоқларда бундай усталар мавजूд бўлган. Бухоро амирлигининг Қорақўл туманида “Кемачи” қишлоғи борлиги фикрларини олимнинг “Марказий Осиёнинг қадимги йўллари: шаклланиши ва ривожланиши босқичлари” номли асарида учратишимиз мумкин².

Маҳаллий қайиқларнинг оқимга қарши сузиш тезлиги суткасига 20 – 30 вёрст шамол бўлмаса ундан ҳам кўпроқ, оқим бўйлаб эса суткасига 50 – 75 вёрстни ташкил қилган. Қайиқларнинг маҳаллий ёғочлардан тайёрланганлари камида 5 йил давомида хизмат қилган кейин эса, маҳаллий ёғочларнинг доимий сув ва нам таъсирида оғирлашиб қолиш ҳолати кузатилиб, уни бошқариш қийинлашиб қолган. Бундай қайиқлар узоқ сафарга ва тез қаршиликка бардош бериши қийин бўлганлиги сабабли, улардан кечув жойларида юк ўтказиб қўйишда фойдаланганлар³.

Қайиқчиликнинг тараққий этишига бир қатор омиллар, айниқса, маҳаллий йўлларида империяга олиб кетиладиган юкларнинг кўпайиши, ёки олиб келинадиган саноат маҳсулотларининг ошиб бориши ҳам сабаб бўлди. Қайиқларнинг маҳаллий сув йўлларида мослашганлиги, уларнинг тажрибадан ўтгани, арзон тушиши каби имкониятларини ҳисобга олган бир қатор рус маъмурлари, уларнинг конструкциясига тан беришга ва ўзгариш томонидан ташкил этилган флотилиялар фаолиятида ушбу типдаги қайиқларнинг фойдаланишга, аммо, маҳаллий ёғоч ҳам – ашёларидан бир қадар сифатли бўлган қайиқ ёғочидан фойдаланиш зарурлиги каби маслаҳатларини берганлиги юқори фикрларимизни тасдиқлайди.

Бугунги кунда маҳаллий қайиқлар конструкцияси асосида маҳаллий қайиқчилик тиклаш ва улар орқали Ўрта Осиёдаги сув йўлларида экотуризмни шакллантириш асосан муаммолардан бири бўлиб турибди. Ушбу туристик маршрутларни Ўрта Осиёдаги давлат ўзaro келишган ҳолда ҳал этиши ва халқаро сайёҳлик жорий этиши маълум бир мисолга хорижий туристлар диққатини жалб этишга ва янги иш ўринлари ташкил этилишига, ўз-ўзидан эса, даромад келтиришига хизмат қилади деб ҳисоблаймиз.

Юқоридаги фикр-мулоҳазалардан келиб чиқиб қуйидаги тавсия ва таклифлар билдириб ўтишни лозим топдик.

- XIX асрнинг охири – XX аср бошларида ўлка сувларида сузган маҳаллий кема қайиқлар, уларнинг конструкциясини қайта тиклаш, Амударё ва Сирдарё сувларида экотуризмни тараққий эттириш соҳасида улардан фойдаланиш;

- ўлка сув транспорти тарихига оид бўлган материалларни топиш, уларни маҳаллий марказий музейлар экспонатлари қаторига киритиш;

- сув транспорти тарихини ёритувчи фотолавлар, расмлар, кўргазмалар, хатлар ва ўз аксини топган илмий нашрларни чоп этиш.

¹ Михайлов А. Ключный промысел на Аму – Дарье. Туркестанский сборник. Т – 481. – С. 125 – 140

² Мавлонов Ў.М. Марказий Осиёнинг қадимги савдо йўллари: шаклланиши ва ривожланиши босқичлари. Монография. – Т.: Академия. 2008. – Б. 223.

³ Саидов И. От Чапчуя вниз по Аму – Дарье. Туркестанский сборник. Т – 543. – С. 38 – 46.

термизгача 1 р.17 к. ола бошлаган¹. Бу эса окимга қарши секин бўлсада, арзон нархда ташийдиган қайиқлар учун имконият яратиб, қайиқчилар анча даромад топадиган бўлади. Маҳаллий қайиқчилар гарчи секин ҳаракатлансада, уларнинг маълум бир устувор томонлари ҳам мавжуд бўлган. Қайиқларнинг тағи яқин бўлганлиги уларни қайиқчилар кумлоқ ерлардан осонлик билан ўтиб боришни таъминлаган. Маҳаллий қайиқчилар елканлари тўғри тўртбурчак шаклида бўлганлиги сабабли улар фақат тўғридан шамол бўлгандагина қайиқнинг тезроқ сузишига имкон берган. Бу маҳаллий қайиқларнинг камчилиги бўлган.

К.Н. Владимирцов деган муаллиф ўз мақолаларининг бирида Орол ва қўйи Амударё фаолиятини бошлаган “Лапшин ва Сироткин” хусусий флотилия эгаларига қайиқларига ўхшаш қайиқлардан камида 10 та қурбонлари, улар камида 3 – 4 минг пуд қўйи кўтаришга мўлжалланган бўлиши зарурлиги, Амударё флотилияси ҳам оғир баржалар ўрнатиш Хива қайиқларидан фойдаланиши мақсадга мувофиқлиги, қайиқларни тайёрлаш 1500 – 2000 рублга тушиши, баржа кумга ўтириб қолса, пароход келиб тортмаса ўрнидан қўйи олмаслиги, Хива қайиқлари эса ўзи кумлоқдан қутилиб кета олиши, хивалик қайиқчилар одатда ўз қайиқларини атайин кумга қўйи ичиб, дам олиш учун тўхтатишларини, сувнинг қайиқларни кумлоқдан оқиста сувириб чиқариши, 3 минг пуд юк кўтара оладиган маҳаллий қайиқлардан флотилия фойдаланса, юкнинг пудига 25 к. олиниб, ҳар рейсдан 750 р. флотилия олиниши мумкинлиги каби маслаҳатлар берилган².

Маҳаллий қайиқларнинг камчиликлари эса қўйидагича бўлган. биринчидан елканлар билан ишлаш кам тараккий қилган. Ҳатто, айрим қайиқларда елканлар умуман бўлмаган. Қайиқларда одатда катталигига қараб 6 – 10 киши фаолият юритган. Кема дарғаси, 1 ёки 2 рулчи, 1 та ошпаз ва юкни кемага юкловчи, тушурувчилар. Юклар бортдан 0,5 футдан ортиқ баланд бўлмаслиги лозим бўлган. Ундан баланд бўлса қайиқчилар дарё окимини қўйи олмаган ва бир – бирларига қўйи сўрама бера олмаган. Қайиқларнинг юк ортилганда сувириб ботиши уларнинг ҳажмига қараб 6 – 14 – 17 вершк ёки кўп билан катта ҳажмили қайиқчилар – 2,5 футгача сувга ботган. Агар қайиқ оким бўйлаб минг пуд юк кўтара олса, окимга қарши сузганда 700 – 800 пуд юк олган. Камдан – кам ҳолларда қайиқлар суткалик ижара олиниган. Бундай ҳолларда қайиқчилар вақтдан ютганда фойда кўрмаслиги сабабли, секин ҳаракат қилган. Бир кеча - кундуз қайиқларни ёллаш қўйидагича бўлган. Катта ҳажмили қайиқчилар 12 – 14 р., ўртанчаси 10 – 12 р., кичик ҳажмлиси эса 4 – 6 р. ҳисобида ёллаш мумкин бўлади. Қайиқ сотиб олиш эса қўйидагича бўлган. Катта қайиқлар 1500 – 2000 пуд юк кўтара олганда 1600 – 1800 р., ўртанча ҳажмили минг пуд юк кўтара оладиганлар минг рубль, 500 пуд юк кўтара оладиган кичик ҳажмили қайиқнинг нархи эса, 400 – 500 рубльни ташкил этган. Петербургдан – Александровскдан Чоржўйгача қарши шамол бўлиб турганда қайиқлар 30 – 40 кун қўйи қолиб кетган. Агар, қарши шамол бўлмаса 20 – 25 кунда келган³.

Маҳаллий қайиқлар асосан суғий равишда ўстириладиган бақатерак, ёввойи ҳайвонларнинг ўсадиган турогил, шунингдек, қайрағоч, туг, тол (ок тол мустаҳкам бўлмаганлиги сабабли) билан ундан фойдаланилмаган, қора тол намни осонликча ўтказмаганлиги сабабли ундан қайиқларнинг асосан тағ қисми ясалган) каби ёғочлардан фойдаланилган. Кеманинг турли қисмлари турли ёғочлардан тайёрланган. Маҳаллий усталар тайёрлаган қайиқлар турли ёғочларда бўлиши, маҳаллий ёғоч хом – ашёсининг етарлича ва сифатли бўлмаганлиги билан изоҳланган. Қайиқ тайёрлайдиган усталар ҳам аввалдан маълум бир ёғочлардан тайёрлашни мақсад қила олмаган. Ёғочнинг кўп ёки камлиги қайиқнинг катта ёки кичиклигига таъсир қилган.

¹ Полукавинский человек. С берегов Аму – Дарьи. Туркестанский сборник. Т – 442. – С. 137 – 140.

² Владимирцов, К. Н. Аральское судоходство. Туркестанский сборник. Т – 478. – С. 18 – 28.

³ Михайлов А. Каючий промысел на Аму – Дарье. Туркестанский сборник. Т – 442. – С. 137 – 140.

мослашган соллар, гупсарлар ва бошқалардан ҳам унимли фойдаланишга ҳаракат қилди. «Туркистон тўплами»даги маълумотларда: «Маҳаллий кемалар энсиз, ўтирадиган ўрда кам, аниқ ўлчамларга эга бўлмаган. Уларнинг ҳажми турлича бўлганлиги боис, икки хил қайиқ топишнинг иложи бўлмаган. Кемалар (матнда қайиқлар кейинги ўрда қайиқлар деб келтирилади) физика, механика қондаларига эмас, маҳаллий аҳли таҷрибасига қараб қурилган. Қайиқларнинг кенглиги, узунлиги, тўлиқ юк ортиш қувватига ботиши ҳам турлича бўлган¹»- мазмунидаги фикрларни ўқиш мумкин.

Маҳаллий типдаги қайиқлар сони хусусида аниқ маълумотлар тўпланмаган. Уларнинг сони хусусидаги ҳисоботлар тез-тез ўзгариб турган. Орол денгизига хусусий флотилия ташкил этилгандан кейин маҳаллий қайиқларнинг сони тез ўсиб борган. Чунки, юк ташиниш маҳаллий қайиқларнинг оқим бўйлаб сузиши қулай бўлганлиги сабабли, Хивада денгизнинг Аральск темир йўл станциясига қадар юкни арзон ташишда Хива қайиқлари ҳам флотилия билан рақобатлаша бошлаган. 1908 йил «Оренбургская газета» журналининг хабарига кўра, Чоржўйдан Казалинскка қадар масофада Хива қайиқлари умумий сони 500 дан ортиқроқ бўлган. Шу билан бир қаторда ушбу маҳаллий қайиқлар ҳар бири 1000-2500 пуд атрофида юк кўтара олган. Хива пахтасини карвон билан Чоржўйдан ва ундан Москвага юбориш пудига 1р. 58 к. дан 1р. 70 к. гача тушса, Хива қайиқлари билан ташилганда 1р 17 к. га тушган. Бу даврда Хива қайиқлари Амударё, Орол, Сирдарё ва Казалинск темир йўл вокзали атрофига катнаган. Сирдарёнинг Казалинскдан юқори қисмида қайиқчилик учун ниҳоятда мос бўлсада, у томонларда юк бўлмаган. Маҳаллий қайиқлар пароходлардан кўра камчиким ва оқим бўйлаб сузишда қулайлиги сабабли, кўп ҳолда сосна ёғочидан маҳаллий ёғочлардан кўра чидамлироқ бўлган қайиқлар қуриб, хусусан давлат флотилиясига топшириш каби маслаҳатлар берилган. Соснадан қурилган қайиқлар 4 минг пуд юк кўтара олиши таъкидланган².

Ўрта Осиё сув ҳавзаларида кемачилик билан асосан хиваликлар ва бухороликлар шуғулланганлар. Бухоролик қайиқчилар Чоржўйдан юқори оқим қисмида сузган бўлсалар, хивалик қайиқчилар сузиш мумкин бўлган барча йўналишларда қайиқчилик кўрсатганлар³. Қайиқларнинг ҳажми, сифми бир хил бўлмасада, расман уларни ўртача ва кичик гуруҳга бўлинганини кўришимиз мумкин. Қайиқларнинг катта ҳажми 500-2000 пудгача юк кўтара олган. Ўртача катталикидагиси эса, 100-500 пуд юк кўтара олган. Кичик ҳажмлиси 100 пуд атрофига юк кўтарган. Катта қайиқларнинг узунлиги 60 метр ёки 11-14 қулочгача, кенглиги қайиқнинг ўрта қисмида бортлар оралиғи 10 – 12 метр, бортларининг баландлиги 3 – 3,5 футгача, қайиқнинг оғирлиги 400 – 500 пудни ташкил этган. Ўртача қайиқларнинг ўлчамлари 40 – 60 футгача, кенглиги 7 – 10 футгача, баландлиги 3 футгача, оғирлиги 300 – 400 пудгача етган бўлса, кичик ҳажмли қайиқларнинг ўлчамлари турли туман бўлади. 1908 йилгача тўпланган маълумотларга кўра, Амударёда ўрта ва юқори оқимидаги маҳаллий қайиқлар сони ва юк кўтариши қуйидагича бўлган:

Қайиқларнинг кимга тегишлилиги	Сони	Юк кўтара олиши ва хисобида
Бухороликлар	20	1500
-----	30	300 – 400
Ҳаммаси	50	40 000 гача
Хиваликлар	45	2000
-----	60	1500
-----	25	100
-----	30	800

¹ Михайлов А. Каючный промысел на Аму – Дарье. Туркестанский сборник. Т – 481. – С. 125 – 126.

² Аральское судоходство. Туркестанский сборник. Т – 493. – С. 66 – 69.

³ Сабитов И. От Нархунда вниз по Аму – Дарье. Туркестанский сборник. Т – 543. – С. 38 – 46.

5. Рогинская А.Ю. «Зараутсай», М—Л, издательство детской литературы, 1950
ст
6. Формозов А.А. Очерки по первобытному искусству. – М., 1969. С.69-71;
7. Формозов А.А. О наскальных изображениях Зарауткамара в ущелье Зарау
СА. №4. М.:1966. -С. 22.
8. Эшқурбонов С.Б. Қоятош тасвирий санъат обидалари таҳлилига доир
мулоҳазалар//Шарқшунослар анҷумани (ТДШИ) № 9 сони. – Тошкент, 2014. – Б. 99–1
9. Khujanazarov M., Ranov V., Samashev Z. Petroglyphs of Central Asia. – Bishkek
92 p

АМУДАРЁ СУВЛАРИДАН ТУРИСТИК МАҚСАДЛАРДА ФОЙДАЛАН ТАРИХ, МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Орзиев М.З.

Ризаев Б.Н.

БухДУ

“Жаҳон тарихи” кафедраси ўқитувчилари

Ўрта Осиёнинг энг йирик дарёлари бўлган Амударё ва Сирдарё энг қ
даврлардан бошлаб савдо ва ҳарбий аҳамиятга эга бўлган муҳим сув йўли артерия
Александр Македонскийнинг Амударёдан Термиз яқинида кемалардан тайёрланган
устидан ўтиши, Темур Маликнинг кигиз ва сирка сурилиб усти ёпиқ, ўтда ҳам ёнма
қайиқларда мўғулларга қарши кураши, Табарий, Наршахий маълумотларида ю
аҳолисининг денгиз савдоси билан шуғулланганлиги хусусидаги фикрлар, ушбу фик
бир қадар асос мавжудлиги Хоразмшоҳларнинг Тупроққалъадаги саройини қазийш
С.П. Толстов томонидан шоҳни қўриқлаб турган негроид ирқидаги жангчилар тас
қараб, юртимиз аҳолисининг илк ўрта асрларда Шарқий Африка соҳиллари билан
алоқалари мавжуд бўлган деган хулосалари¹, шунингдек, аждодлари Бухородан бўлган
Хэ (Маҳмуд) саёҳатлар каби мисоллар юртимизда кемачилик, сув транспорти қад
ривож топганлигидан далолат беради.

“Туркистон тўплами”да ҳам XIX асрнинг охири – XX асрнинг бошлари
юртимиздаги кемачилик ва унинг аҳамияти хусусида муҳим маълумотлар мавжу
аввало, империя доираларида ўлкадаги сув йўлларининг кемачиликка мослиги ма
бахсли бўлиб турган бир пайтда сув транспорти ташкил этилишидан манфаатдор бўл
яқин ўтмишга мурожаат этиб, Эрон шоҳи Нодиршоҳ Хива хонлигини бўйсундири
1738-йилдаги ҳарбий юриши вақтида, Балх яқинида 1100 та кема ясатгани, у
фойдаланиб, ўз қўшини ва артелериясини Хивага осон олиб борганлиги, Хива қай
Бадахшон, Шимолий Афғонистон, Эрон билан азалдан савдо муносабатларида
аҳамиятга эгаллиги хусусидаги, шунингдек Амударёда флотилия ташкил этилиши бил
фаолиятининг дастлабки уч йилида камида маҳаллий қайиқлар шаклида 200 та кема
уларнинг ҳар бири 1000 пуд юк кўтариши каби маълумотларни келтириш орқ
фикрларини ҳукумат вакилларига уқтиришга ҳаракат қилганлар².

Маҳаллий аҳоли минг йиллар давомида ўзлари яшаб турган сув ҳавзасини ўр
унинг оқим тезлиги, сув тошиш ва камайиш мавсуми, музлаш, шунингдек, қамиш
қумлоқлардан ўтишга мослашган кемалар қуришга мувофақ бўлганлар. Бундан та
маҳаллий аҳоли дарёларнинг турли худудида мавжуд бўлган кечувлар ва улардан ў

¹ Пигулевская Н. В. Византия на путях в Индию. М – Л.: 1951. – С. 197.

² Иванин М. Об открытии водяного пути по реке Аму – Дарье для торговых сношений с Средней

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЪЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
ТАДЖИКСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ В Г. ПЕНДЖИКЕНТ

ПАЁМИ ДОНИШКАДА ВЕСТНИК ИНСТИТУТА HERALD OF INSTITUTE

2018 №3

ПАНҶАКЕНТ 2018 / WWW.DOTRANI.TJ

анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ бахшида ба Соли сайёҳӣ ва рушди хушархон мардумӣ ҳамҷун
 барномаи Дахсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор барои солҳои 2018-2028»,
 «Технологияҳои инноватсионӣ ва дурнамои рушди улуми табиӣ ва иҷтимоӣ-гуманитарӣ дар шароити
 ҷаҳонишавӣ»

		производства табака	
104.	Karshiyev J.A. Alimdjanova D.N.	Suv resurslarini muhofaza qilish va undan samarali foydalanish. ifloslangan suvlarni tozalash usullari	569
105.	Karshiyev J.	Yer yuzida chuchuk suv muammosi	571
106.	Сангирова Д.	Хукмдорлар шажарасида легитимлик масаласи (Аштархонийлар мисолида)	574
107.	Туракулов А.А., Муллажанова Ф.Т.	Усовершенствование тепловой миниэлектростанции с помощью колечного коллектора и автоматизации	580
108.	Курбанов Ш., Шенкар М.(Израил)	Памятник Санджар-шах (презентация)	582
109.	Янгибаева Д.	90 ёшли меҳрибонлик уйи	590
110.	Воҳидова С.	О летней школе молодых археологов государств участников СНГ	600
	Мундариҷа		620

анҷумани илмӣ-амалии байналмилалии бахшида ба Соли сайёҳӣ ва рушди ҳунарҳои мардумӣ ва
барномаи Дахсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор барои солҳои 2018-2022»
«Технологияҳои инноватсионӣ ва дурномаи рушди улуми табиӣ ва ҷаҳимой-гуманитарӣ дар ш
ҷаҳонишавӣ»

		использования водных ресурсов
63.	Pleukeyev Zh. Asetovich, Pleukeyeva A. Y.	Development of tourist cluster in kazakhstan: problems and prospects of development
64.	Pleukeyeva A. Y., Umirbekovna, Issayev E. B.,	Study of the algoflora of the rivers of south Kazakhstan, as the indicators of pollution
65.	Тухтаев А., Бокиев А.	Ўзбекистон ва Тоҷикистон республикалари ҳамкорлиги тарихидан (1991 – 2018 йиллар)
66.	Урозов Ш.	Темурийлар даврида ободонлаштириш ва халқ ҳунармандчилигининг ривожӣ
67.	Халмуминов У.	К изучению святых мест Центральной Азии (культово-мемориальный комплекс Сузуката в Ташкенте)
68.	Ҳазратқулов А.	Усулҳои барномавии химоя, ки дар интернет нетифода мешаванд
69.	Ҳазратқулов А.	Бозори системаи бехатарӣ. самтҳои асосии бозор: омор ва пешгӯӣ
70.	Ҳайитов Ж. Ш.	Туркистон минтақасида сувсизликка бардошли бошоқли (донли) янги эклип навларининг жорийланиши тарихидан (xix аср охири – xx аср бошлари)
71.	Ҳайитов Ш. А.	Марказий Осиёда сув ресурсларидан фойдаланишнинг тарихий таҷрибаси
72.	Ҳакимова З. А. Отаева М. А.	Соли 2018 - соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ
73.	Холиков З., Бегалнева М.	Значение Великого шелкового пути в расширении музыкальных связей древней Бактрии и народов Востока
74.	Ҳакимхўҷаева М.А. Турсунова Н.А.	Дурномаи рушди туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
75.	Юнусов И. И.	Земельный и водный ресурсы - важнейшие факторы развития сельскохозяйственного производства Согдийской области
76.	Якубова Ф.А.	Использование педагогических технологий (когнитивных методов) в обучении русскому языку как иностранному с учетом возрастных особенностей развития учащихся академических лицеев
77.	Vohidov Sh. Nashrga tauyorlovchi	Alisher Navoiy. Xamsatul-mutahayyirin
78.	Alisher Navoiy	Tuhfatul-afkor
79.	Шамсиев М.Б.	Тошкентнинг Россия билан савдо муносабатларида элчилик алоқаларининг ўрни
80.	Шарипов Ш.	Сайёҳӣ ва ҳунар – муаррифгари чехра ва фарҳанги кишвар
81.	Шарифова Г.	Художественное изображение нравственных